

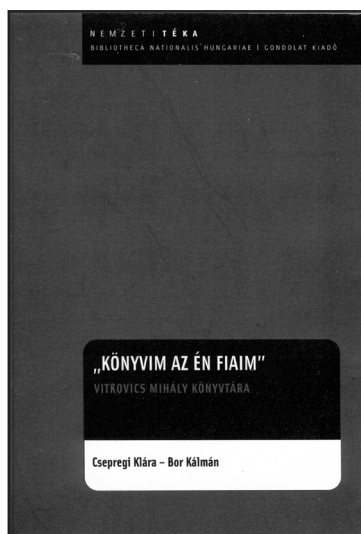
Egy XIX. század eleji szerb-magyar író könyvtárának rekonstrukciójáról

Vitkovics Mihály aláírása

<http://mek.oszk.hu/05700/05771/html/01.htm>

A tizenkilencedik századi reformkori magánkönyvtárakról szép számmal készültek már feldolgozások. Nemcsak íróinkéről – *Dugonics András*éről Gyuris György (1972), *Eötvös József*éről Bényei Miklós (1970) és Gángó Gábor (1996), *Verseghy Ferenc*éről Deme Zoltán (1985), hanem polgárokéről is, így Rottenbiller Lipót könyvgyűjteményéről Rády Zoltánné (1988), illetve a vidéki nemességéről – a zalai *Skublics-család*éről Fülöp Géza (1974) vagy a győri *Szüts Adolf*, egykori megyei alügyész könyveiről Vörös Károly (1955) írt. Ezt a sort folytatta az OSZK Nemzeti téka sorozata *Kölcsey Ferenc* könyvtárának a bemutatásával (Szabó G. Zoltán: *Kölcsey Ferenc* könyvtára és olvasmányai. 2009), most pedig a XIX. század első harmadában Pesten élő, magyar és szerb nyelven egyaránt jelentős alkotó, költő és műfordító *Vitkovics Mihály* (1778–1929) könyvtárának a rekonstrukciójával.

Vitkovics Egerben született egy több nemzedék óta Magyarországon élő szerb családban. Édesapja, Vitkovics Péter (Petar) szerb ortodox esperes volt Egerben, később Budán; három testvére volt: Gábor (Gavrilo), János (Jovan) és Katalin (Jekaterina). Iskoláit részben Egerben, részben Pesten végezte. Ügyvédként Pesten működött, itt is halt meg viszonylag fiatalon 1829. szeptember 9-én. Művelt, több nyelven beszélő és olvasó ember volt, népszerű ügyvéd, emellett költő és műfordító, Kazinczy Ferenc barátja és

„Könyvim az én fiaim” : Vitkovics Mihály könyvtára / Bor Kálmán bevezető tanulmányával ; feldolgozta és szerk. Csepregi Klára ; Bor Kálmán. – Bp. : OSZK ; Gondolat, 2013. – 288 p. : ill. ; 20 cm. – (Nemzeti téka) – Német, angol, horvát ny. összefoglalókkal

*Horvát Istvánnal és Szemere Pállal a pesti triász tagja, sok kortárs író és költő jó ismerőse. Szerb utcai otthona az írók állandó gyülekezőhelye lett, ahol az irodalmi viták rendszerint vidám lakomákkal végződtek. A magyar könyvek és folyóiratok – többek között az *Auróra* és a *Tudományos Gyűjtemény* – kiadása és terjesztése körül fáradhatatlan tevékenységet fejtett ki. 1810-től özvegy Manoliné sz. Popovics Teodóra pesti házában lakott. (Dóra asszony a szakirodalomban többnyire feleségként szerepel – Vitkovics is sokszor így említi –, de sohasem házasodtak össze.)¹*

Élete során több mint ezer kötetes könyvtárat gyűjtött, melynek sorsát Bor Kálmán a kötet bevezető tanulmányában ismerteti. Halála előtt két nappal, 1829. szeptember 7-én végrendeletet; ennek szövegét *Kerényi Ferenc* (1944–2008) irodalomtörténész találta meg a Pest megyei Levéltárban, és tette közzé először 2002-ben. Ebben Vitkovics könyvtárát öccsére, Jánosra (1785–1849), a tabáni görög nem egyesült plébánosra hagyta „*úgy, hogy ő is a familiára hagyja*”. (A végrendeletet ismertető vármegyei kisgyűlés jegyzőkönyvét és a hagyatéki eljárás dokumentumainak szövegét másolatban és átiratban – a latin szöveget fordításban – közli a kötet közreadói.)

Vitkovics könyvtára szerb nyelvű kézírataival együtt később János (1785–1849) fiának, Gábornak (1829–1902) a közvetítésével – aki 1870 és 1882 között több utat szentelt a magyarországi szerb „tárgyi és szellemi értékek” összegyűjtésének – Belgrádba, a szerb nemzeti könyvtárba került. A gazdag anyagot a XIX. század végén egy kiállításon is bemutatták. A második világháború alatt Belgrád bombázása során Vitkovics nemzeti könyvtárban őrzött kézíratai és könyvei megsemmisültek. (Magyar nyelvű kézíratait a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kézírattára őrzi.)

A kötet legfontosabb részét – a családról és Vitkovics tevékenységéről közölt fontos ismeretek mellett – Vitkovics Mihály könyvtárának helyreállított katalógusa teszi ki. A könyvhagyaték számbavételét egy 33 leveles, 1077 tételből álló kézíratos jegyzék dokumentálja, melyet ugyancsak Kerényi Ferenc talált meg. Ebben a jegyzékben kilenc rovat alá sorolták az írásos hagyatékot: sorszám, cím, szerző, kiadó vagy fordító, a kiadás száma, a kiadás helye és ideje, kötetszám, darabszám és megjegyzés („észrevételek”). Nehézségeikről és az alkalmazott eljárásukról az alábbiakat közli Bor Kálmán és Csepregi Klára:

- Az adatok bizonyára diktálás alapján kerültek be az előre megvonalazott oldalakra, és félrehallás és/vagy a sietség miatt rövidítve, esetleg rosszul rögzítve kerültek a jegyzékbe, és ezek alapján kellett a bibliotékát rekonstruálniuk;
- a jegyzéken a szerző neve helyett sokszor a kiadó vagy a fordító neve szerepelt;
- a kiadó nevét és a kiadás számát sem rögzítették többnyire;
- a jegyzék a cím után vagy a megjegyzésben közli – a német és

a latin nyelvűek kivételével – a dokumentum nyelvét, ami sokat segített a feloldáshoz (pl. 1065. *Liber graecae de Imitatione Christi T[h]omas Kempis – Venetii [1]750 – 1 –*)², bár az egyik kétnyelvű, német-orosz könyv címét latinul írták le (1064. *Grammatica germanico-russica – 2^{od} [kiad.] [St. Petersburg] Petropoli 1734.*)³.

A jegyzék adatait „könyvtári katalógusok (első sorban az Országos Széchényi Könyvtár), nyomtatott bibliográfiák, valamint a világhálón elérhető magyar és külföldi, nemzeti és nemzetközi online katalógusok, aukciós katalógusok segítségével” igyekeztek kiegészíteni, vagyis az eredeti dokumentum leírását megadni. A szerzők nevét ma használt alakjukban próbálták közölni, az álneveket feloldották. (A cirill betűsök esetében a könyvön szereplő névformát is megadták.) A hosszú címeket értelemszerűen lerövidítették. A jegyzéken szereplő adatokat csak akkor közölték, ha az azonosítás nem sikerült, vagy nem volt lehetséges. (Ez tipográfiaiilag nem különül el a többitől.) Ha a jegyzéken szereplő kiadás nem szerepelt a rendelkezésre álló katalógusokban, egy másik kiadás adatait közölték⁴. A többkötetes, de külön tételszámon szereplő művek esetén a megjegyzésben utaltak a többi kötet tételszámra. (A többpéldányos művek esetében is így jártak el.)

A katalógus 1077 tételéből 1058 a *könyv és folyóirat*; a maradék 19 tételben *atlaszok és térképek* (pl. Szerbia kéziratos térképe, 1072), *kéziratok* – *Explanatio urbarii* (72), jogi iratok (111, 113, 117), Vitkovics Péter egyik fordítása (422), Vitkovics Mihály tudományos munkái (1068), *egy okmány* – Vitkovics ügyvédi oklevele (1074), *grafikák* – rézkarcok (1070–1071), klisék (1075) stb. szerepelnek.

A könyvek közel fele magyar nyelvű (435), százzal kevesebb a latin (322), majdnem ugyanannyi a német és a szerb (143/121); a görög és az orosz 19-19, a francia 7, olasz 1, az „egyéb” 10 tételt tesz ki.

A katalógusrész előtt szerepelnek a *Rövidítések* (38–40. p.), külön a latin és a cirill/görög betűsek – előbbinél magyar, német, szerb fordítással/feloldással, utóbbinál magyar, német, ill. görög fordítással, feloldással.

A rekonstruált katalógus majdnem 200 oldalas (40–235. p.), és abban a sorrendben következnek a címek, ahogy a jegyzéken, vagyis Vitkovics polcain voltak. (Feltűnő, hogy a jegyzék elején főleg jogi könyvek, míg a végén, a 830–944. szám alatt zömében szerb és orosz, míg a 948–1037. szám között csak német nyelvű könyvek és periodikumok találhatók.)

A szerzők a cirill, illetve görög betűs leírások mellett latin betűs átírást is közöltek, ami vitatható megoldás: elegendő lett volna vagy az egyik, vagy a másik.

Tartalmi összetételüket tekintve a könyvek – a szláv anyag domináns jelenlététől eltekintve – sok hasonlóságot mutatnak a kortárs könyvgyűjteményekkel. Igen jelentős a szépirodalom; a magyar és a magyarra fordított tételek száma 251, az idegen nyelvűeké 201 tétel. A nyelvtudomány, nyelvhelyesség, nyelvtan- és szótárirodalom alkotja a második legnagyobb csoportot (126), míg a történelem csak a harmadik (110). Érthető módon bőséges a jogi, jogtörténeti anyag (81), de gazdag a vallással és a filozófiával kapcsolatos irodalom is (58/40). A természettudományok és a mezőgazdaság (szőlészet-borászat), a földrajz és úti irodalom, valamint az irodalomtörténet, esztétika a következő nagy csoport (38, 29, 27). A neveléssel, az egészséggel, életmóddal és politikával foglalkozó irodalom is éppúgy része Vitkovics könyvtárának, mint – kisebb mértékben ugyan – a mindennapi pénzügyeket, találmányokat vagy életrajzokat tartalmazó könyvei.

Érdekességként rögzítsük, hogy nemcsak Széchényi könyvtárának nyomtatott katalógusait birtokolta, hanem volt egy bibliográfiája a Velencében készült szerb nyomtatványokról is (921. tétel).

Vitkovics *Meséji és Verseit* két példányban (303/1054), míg Kármán József Fanni hagyományai fordításkötetét (pontosabban szerbre való átköltését) öt példányban rögzíti a jegyzék (897). A folyóiratok, hetilapok, kalendáriumok, almanachok 49 címmel szerepelnek.

A mechanikus elrendezésű – mondjuk ki, rendszer nélküli – anyag szinte kiált mutatók után. A kötet *mutatórendszere* gazdag, de kissé bonyolult: szerzők összesítve, aztán külön a magyar,

szerb, orosz és görög szerzők, fordítók; időrend és nyelv szerint is visszakereshetők a tételek (237–277. p.), majd az időszaki kiadványok évfolyamainak a mutatója következik (nyelvek szerinti bontásban), s a nyomdahelyek mutatójával zárul (a latin, a szerb, orosz, ó- és újjörög nyelvűek külön csoportba rendezve).

Az *Ismeretek a jegyzék példányairól* rész három oldalon táblázatba rendezve 56 tételtől közöl további információkat (hogyan előfizetés vagy vétel révén szerezte be, esetleg ajándékba kapta, valamelyik cikkében vagy levelében hivatkozott rá, netán idézett belőle) a korabeli forrásokat is megjelölve, ahonnan az információ származik (279–281. p.).

Vitkovics könyvtárának hagyatéki listájából címmel a jegyzék első és utolsó oldalának kicsinyített és ezért nehezen kiselábilizálható facsimiléje (az 1–28. és az 1049–1077. tételek), majd három (német, angol és szerb nyelvű) összefoglaló zárja a kötetet.

Végül néhány kritikai megjegyzés. Apró, de bántó hibák maradtak a szövegben: kihagyások (lemaradt a nap, amikor a barátok hitelesítették a végrendeletet: *Szeptember holnapnak [8ik] napján* a 23. oldalon), Bartal György titulusa is hibás („[k]irályi személynök” a 31. oldalon), a katalógus-részben is bőven akadnak „elütések” – bizonyára a sietség, illetve a korrektor figyelmetlensége miatt. (Kár, hogy már nem divat az *Errata*.)

Öröndetes viszont, hogy a végrendelet végrehajtásáról rendelkező latin szöveget fénymásolatban és fordításban is közlik, az örökös Vitkovics Jánosnak a könyvek átvételét igazoló, 1829. november 13-án kelt elismervényét is közreadják. Az annotációk értékes többletinformációkat tartalmaznak, vagy utalnak egy-egy mű összefüggéseire. Jelentős munkát végeztek a szerzők, amikor a nehezen olvasható és hibáktól hemzseggő kéziratos jegyzéket „megfejtették”, átírták, a címeket többhónapos kutatómunkával azonosították. (Aki már próbált hasonlót, tudja, hogy milyen sokrétű és nehéz feladat ez.)

Vitkovics könyvtárának a bemutatása fontos adalékkul szolgál a XIX. század eleji magyar művelődéstörténet- és az olvasáskutatás, valamint a magyar-szerb kulturális kölcsönhatások meg-

ismerése és kutatása szempontjából.

A kötet szerzői leírták, hogy Vitkovics könyvtára – sok értékes gyűjteményhez hasonlóan – megsemmisült: vigasztalásul elmondhatjuk, hogy egy könyve mégis fennmaradt az Országos Széchényi Könyvtárban, bár a hagyatéki jegyzékben már nem szerepel. *Vitkovics Mihály' Meséji és Verseiről* van szó (Pest, 1817. 134 p.), melyet halála évében ajándékozott jó barátja, Horvát István fiának. A kötet tartalmazza a szerző dedikációját és az adományozás dátumát is⁵. Másrészt a könyvtár számos kötetét már digitalizálták valahol Európában (az OSZK-ban, az Osztrák Nemzeti Könyvtárban, a Bajor Állami Könyvtárban stb.) vagy az Egyesült Államokban, így az érdeklődő legalább a könyvek tizedébe már otthon is belenézhet az új technika jóvoltából.

Murányi Lajos

Jegyzetek

1. Vö. Szinyei József: Magyar írók élete és munkái 14. köt. (<http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/>), Toldy Ferenc: A magyar költészet kézikönyve a mohácsi vésztől a legújabb időig 2. Pest., 1857. 166–174. p., ill. Kohlmann Dezső Mladen Leskovac: Mihajlo Vitković njegov život i rad u srpskoj i mađarskoj književnosti c. könyvről (1934.) írt ismertetése (http://dda.vmmi.org/kal/1935_03_22)
2. Részletesebb leírást közöl róla a francia közös katalógus <http://www.sudoc.fr>
3. Teutsche Grammatica aus unterschiedenen Auctoribus zusammen getragen und Zum Gebrauch des St. Petersburgischen Gymnasii zum andern mahl herausgegeben. = *Nemeckaja grammatika sobrannaja iz raznych avtorov i v pol'zu sanktpeterburgskoi gimnazii*. 2. izd. St. Petersburg, bey der Academie der Wissenschaften, 1734.). A <http://gdz.sub.uni-goettingen.de/dms/load/img/?PPN=PPN667439315&IDDOC=757066> címen el is olvasható.
4. Kis szerencsével sikerült két kiadást azonosítanom, a 137. és a 225. tételt: az elsőt egy magyar honlap (az axioart.com/), a másikat a francia közös katalógus (<http://www.sudoc.fr>) segítségével.
5. „*Horváth Árpádnak, István Fijának Hazafiúi ösztönül és Em-lékül adta 1829m Martius 2án a' Szerző*” – A kötet tartalma. Ajánlás, Mesék két könyvben, Epigrammák, Versek. – Modern kiadások: Vitkovics Mihály magyar és szerb írásai / [vál., utószó, jegyzetek Vujicsics D. Sztóján]. Bp. ; Novi Sad, 1978. és Vitkovics Mihály válogatott művei / [vál., sajtó alá rend., bev., jegyzetek Lőkös István]. Bp. 1980.